บทที่ ๑
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ขยะมูลฝอยถือเป็นปัญหาที่สำคัญมาก ในด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ในทั่วทุกภูมิภาคของโลก อันเป็นปัญหาที่ประเทศไทยที่ควรได้รับ การแก้ไขอย่างเร่งด่วนและเป็นรูปธรรม เนื่องจากปริมาณขยะมูลฝอยมีอัตราเพิ่มสูงอย่างรวดเร็ว อันมาจากสิ่งของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตและการอุปโภค ซึ่งเสื่อมสภาพจนใช้การไม่ได้ หรือไม่ต้องการใช้แล้วยังมีของเสียอันตรายที่ปะปนและอาจกระทบต่อสุขภาวะ จากการรายงานของกรมควบคุมมลพิษ ปี พ.ศ.๒๕๕๘ พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้น ๒๙.๐๙ ล้านตันกำจัดขยะปริมาณ ๑๓.๖ ล้านตัน กำจัดอย่างถูกต้อง ๘.๔ ล้านตัน อีกประมาณ ๗.๐๙ ล้านตัน ถูกกำจัดอย่างผิดวิธี เช่น การเทกองในบ่อดิน การเผากลางแจ้ง หรือการลักลอบทิ้งในพื้น (กรมควบคุมมลพิษ. ๒๕๕๙)

จากปัญหาวิกฤตขยะของไทย ส่งผลให้รัฐบาลประกาศให้การจัดการขยะเป็นวาระแห่งชาติในปี ๒๕๕๗ อันเนื่องมาจากขยะมูลฝอยดังกล่าว ประกอบด้วยมูลฝอยสด เศษอาหาร กระดาษ โฟม พลาสติก ขวด แก้ว โลหะ ฯลฯ และของเสียอันตราย ได้แก่ มูลฝอยติดเชื้อจากโรงพยาบาล กากสารเคมี สารเคมีกำจัดแมลง กากน้ำมัน ฯลฯ หากทำลายไม่ถูกวิธีล้วนแต่ส่งผลต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพของประชาชนในประเทศ ก่อให้เกิดโรคต่างๆ มากมาย อาทิเช่น โรคต้อกระจก โรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง โรคหลอดเลือดสมอง โรคหัวใจขาดเลือด โรคมะเร็งปอด และโรคติดเชื้อเฉียบพลันระบบหายใจส่วนล่าง เป็นต้น นอกจากปัญหาการทิ้งขยะไม่ถูกที่ พฤติกรรมกรรมด้านการกำจัดขยะที่ไม่ถูกวิธี ปัญหาการคัดแยกขยะ การเพิ่มมูลค่าเพิ่มของขยะ ซึ่งประชาชนมองไม่เห็นคุณค่าของยะเพราะว่ามีมูลค่าเล็กน้อย ไม่ทราบว่าขยะบางชนิดมีมูลค่า เมื่อแยกขยะแล้วจะขายที่ไหน หรือมีวิธีใดบ้างที่จะจัดการขยะได้โดยเปลี่ยนให้เป็นรายได้เข้ามา ปัญหาดังกล่าวล้วนแต่ส่งผลต่อระบบการจัดการขยะที่ถูกวิธี ซึ่งสามารถลดปัญหาขยะได้ทั้งสิ้น

ในขณะที่ประชาชนคนไทยสามารถสร้างขยะได้มากถึง ๑๔ ล้านตันต่อปี แต่ความสามารถในการจัดเก็บขยะกลับมีไม่ถึง ๗๐ % ของขยะที่เกิดขึ้น (กรมควบคุมมลพิษ. ๒๕๕๙) จึงทำให้เกิดปริมาณมูลฝอยตกค้าง ตามสถานที่ต่างๆ หรือมีการนำไปกำจัดโดยวิธีกองบนพื้นซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาลก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาอากาศเสีย เกิดจากการเผามูลฝอยกลางแจ้งทำให้เกิดควันและสารมลพิษทางอากาศ ปัญหาน้ำเสีย เกิดจากการกองมูลฝอยที่ตกค้างบนพื้นเมื่อฝนตกจะเกิดน้ำเสียซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำทำให้เกิดภาวะมลพิษทางน้ำ ปัญหาแหล่งพาหะนำโรค จากมูลฝอยตกค้างบนพื้นจะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของหนูและแมลงวัน ซึ่งเป็นพาหะนำโรคติดต่อทำให้มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย

ของประชาชน นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดปัญหาเหตุรำคาญและความไม่น่าดู จากการเก็บขยะมูลฝอยไม่หมดทำให้เกิดกลิ่นเหม็น ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทยด้วยเช่นเดียวกัน

นอกจากนั้น ปัญหาดังกล่าวเกิดจากประชาชนส่วนใหญ่ยังยึดติดกับการแก้ไขปัญหาขยะแบบเดิมๆ สถานที่มีกลิ่นเหม็น สกปรกไม่น่าชวนมอง ทำให้ไม่มีใครยอมให้มีการสร้างโรงงานกำจัดขยะในบริเวณใกล้เคียงกับที่ตนเองอาศัยอยู่ นอกจากนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีแหล่งกำจัดขยะเนื่องจากมีรู้จะชี้แจงอย่างไรให้ประชาชนในพื้นที่เข้าใจ จึงต้องนำขยะไปทิ้งในพื้นที่ห่างไกล นอกพื้นที่ ในป่า สถานที่รกร้าง สร้างปัญหาให้กับชุมชนในพื้นที่นั้นๆ ตามมา ประชาชนมองไม่เห็นคุณค่าของยะเพราะว่ามีมูลค่าเล็กน้อย ไม่ทราบว่าขยะบางชนิดมีมูลค่า เมื่อแยกขยะแล้วจะขายที่ไหน หรือมีวิธีใดบ้างที่จะจัดการขยะได้โดยเปลี่ยนให้เป็นรายได้เข้ามา ที่สำคัญคือภาครัฐยังไม่มีสถานที่และวิธีการที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญหาขยะ จึงทำให้โครงการรณรงค์ให้ประชาชนคัดแยกขยะ ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร สิ่งสำคัญคือเกิดการขัดผลประโยชน์ของกลุ่มผู้ฝังกลบขยะ โครงการใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อพัฒนาระบบกำจัดขยะจึงถูกระงับ ถูกต่อต้านจากชมชนโดยผู้มีอิทธิพลที่เสียผลประโยชน์หนุนอยู่เบื้องหลัง (ขยะในสังคม. ออนไลน์. ๒๕๕๙)

การแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งในการอาศัยความมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนประกอบด้วย ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้อง อันเนื่องมาจากปัญหาการจัดการดังกล่าวเป็นปัญหาใหญ่ระดับชาติ ต้องอาศัยความร่วมมือในการแก้ไข ดังนั้น ผู้วิจัยและคณะจึงสนใจศึกษาเรื่องการสร้างกลยุทธ์ระบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการขยะของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์สถานภาพและพฤติกรรมการจัดการขยะของชุมชนการบริหารจัดการขยะของประชาชนของชุมชนและสร้างกลยุทธ์ระบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการขยะของชุมชนอันจะเป็นประโยชน์ในการลดปัญหาการจัดการขยะ สร้างมูลค่าเพิ่มให้ขยะมูลฝอยกลายเป็นรายได้ของคนในชุมชน สร้างแนวทางการจัดการขยะอย่างยั่งยืนของคนในชุมชนต่อไป

คำถามงานวิจัย

๑. สถานภาพและพฤตกิกรรมการจัดการขยะของชุมชน เป็นเช่นใด
๒. ระบบการบริหารจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควรมีกลยุทธ์เช่นใด

วัตถุประสงค์งานวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาพฤติกรรมกรรมการจัดการขยะของชุมชน

๒. เพื่อสร้างกลยุทธ์ระบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการขยะของชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาไว้ดังนี้

- พฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอย ได้แก่ การลดปริมาณขยะมูลฝอย (Reduce), การนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ (Reuse), การซ่อมแซมกลับมาใช้ใหม่ (Repair), การแปรรูปขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และการหลีกเลี่ยงใช้ขยะมูลฝอยที่เป็นอันตราย (Reject)
- การบริหารจัดการ ได้แก่ การวางแผน การจัดโครงสร้างองค์กร การชักนำ และการควบคุม

๒. ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะในชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน นักวิชาการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องผู้นำทางด้านศาสนาจำนวน ผู้นำสถานศึกษา ผู้แทนประชาชนในชุมชน และผู้ประกอบการรับซื้อของเก่าหรือธุรกิจรีไซเคิลในชุมชน

๓. ขอบเขตพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตพื้นที่ได้แก่ ประชาการที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนจำนวน ๑๒ พื้นที่ ได้แก่ ๘ พื้นที่ในเขตจังหวัดน่าน และอีก ๔ พื้นที่ ในจังหวัด ลำพูน ลำปาง เชียงราย และอุตรดิตถ์ ดังต่อไปนี้

- อบต.ป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน
- อบต.ริม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน
- อบต.พระพุทธบาทเชียงคาน อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- อบต.เปือ อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน
- อบต.สถาน อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน
- อบต.ดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน
- อบต.ปัว อำเภอปัว จังหวัดน่าน
- ทต.ปัว อำเภอปัว จังหวัดน่าน
- ทต.บ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
- อบต.หนองแรด อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
- อบต.หัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
- อบต. ม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุตรดิตถ์

๔. ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙- ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๐

นิยามศัพท์

ขยะ หมายถึง สิ่งที่เหลือใช้ สิ่งที่ใช้ไม่ได้ สิ่งที่ไม่มีค่าหรือมีราคาใดๆที่นำไปทิ้ง

สภาพปัญหา หมายถึง ปัญหาด้านการจัดการขยะของชุมชน เช่น การคัดแยกขยะ การกำจัดขยะ เป็นต้น

พฤติกรรมการจัดการขยะ หมายถึง การปฏิบัติ หรือการกระทำของประชาชนที่แสดงออกเป็นกิจวัตรประจำวัน ในการทำให้ขยะมูลฝอยหมดไปจากที่พักอาศัย ได้แก่ การลดปริมาณขยะมูลฝอย การนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ การซ่อมแซมกลับมาใช้ใหม่ การแปรรูปขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ การหลีกเลี่ยงใช้ขยะมูลฝอยที่เป็นอันตราย

การจัดการขยะ หมายถึง กระบวนการในการวางแผน การจัดโครงสร้างองค์การ การชักนำ และการควบคุม ในการการคัดแยกขยะ การทิ้งขยะ การเผาขยะ การฝังกลบขยะ การทำให้ปริมาณขยะลดลงหรือหมดไป

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมผลประโยชน์ ร่วมประเมินผล มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น เพื่อจะได้ตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของชุมชนให้มากที่สุดทั้งในทางตรงและทางอ้อม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดทฤษฎีการจัดการ โดยใช้ตัวแปร การวางแผน การจัดโครงสร้างองค์การ การชักนำ และการควบคุม มาศึกษาถึงสภาพปัญหาและพฤติกรรมการจัดการขยะ อันได้แก่ การลดปริมาณขยะมูลฝอย การนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ การซ่อมแซมกลับมาใช้ใหม่ การแปรรูปขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ การหลีกเลี่ยงใช้ขยะมูลฝอยที่เป็นอันตราย หลังจากนั้น ผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์การจัดการขยะของชุมชน มาสร้างกลยุทธ์การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการขยะของชุมชน

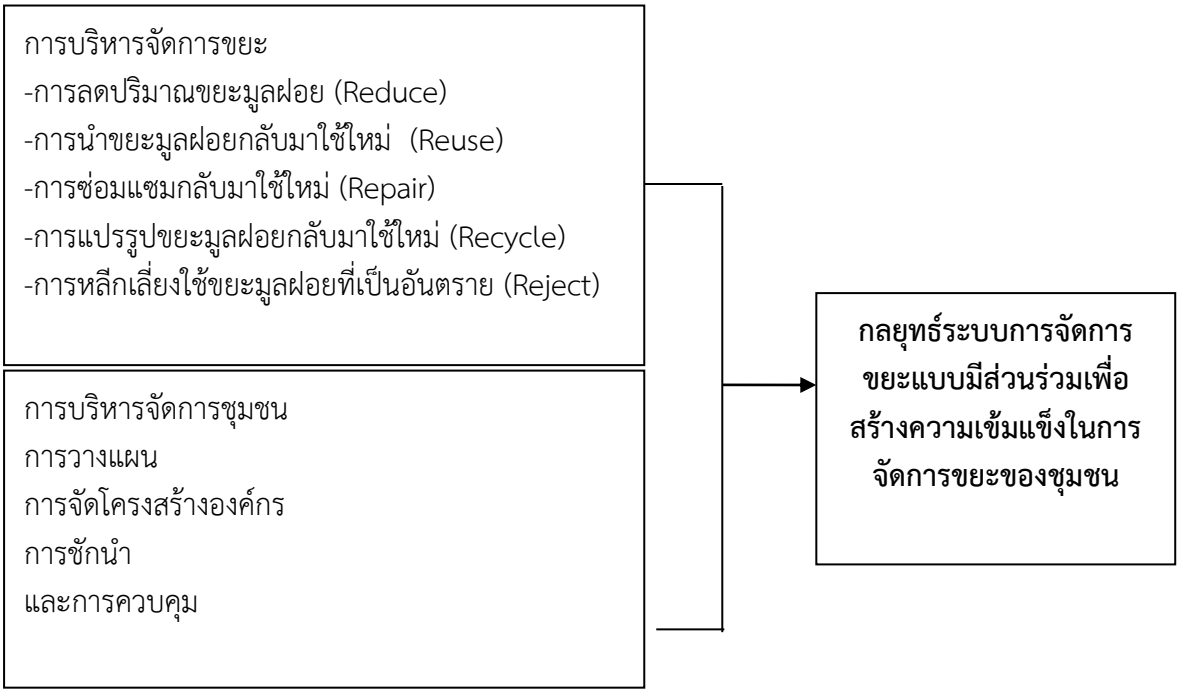

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ประโยชน์ต่อชุมชน

๑. ทราบสภาพปัญหาพฤติกรรมกรรมการจัดการขยะของชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้วางแผนเพื่อดำเนินการแก้ไข

๒. ทราบเครื่องมือในการบริหารจัดการขยะของชุมชน

๓. ได้กลยุทธ์ระบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการขยะของชุมชนและสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วางแผนเชิงนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุน

ประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑. ภาครัฐ ได้ทราบกลยุทธ์ระบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการขยะของชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการขยะของชุมชน

๒. สถาบันการศึกษา สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในเชิงวิชาการ เผยแพร่ผลงานวิจัยต่อสาธารณชน และทดลองใช้กับกลุ่มชุมชนได้จริง